

Јован Делић

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

ЗРЕЛОСТ ЈЕ СВЕ

– Поводом *Изабраних дела Рајка Петрова Нога* –

Иво Андрић нас је учио да обиљежавање значајне годишњице некога писца има смисла ако му се објаве сабрана или изабрана дјела, ако му се посрећи нова књига, или се – предавањима, научним скуповима и критичким монографијама – освијетли његово дјело. Све друго је дневна пјена.

Пјеснику Рајку Петрову Ногу посрећило се све то заједно о седамдесетој годишњици живота:

Три издавача – „Ободско слово“, „Херцеговина издаваштво“ и „Штампар Макарије“ – објавила су *Изабрана дела Рајка Петрова Нога* у седам узорно опремљених и уређених књига.

Негдје око пјесниковог рођендана и Светога Василија Острошког и Тврдошког, „Православна реч“ из Новог Сада објавила је нову пјесничку књигу Рајка Петрова Нога опомињућег, постапокалиптичног наслова: *Преко пепела*.

А нешто раније, о Дучићевим Благовијестима, у Дучићевом милом Требињу, о Дучићевим вечерима поезије, у издању Института за књижевност и уметност из Београда и Дучићевих вечери поезије из Требиња, појавио се репрезентативан зборник радова *Поетика Рајка Петрова Нога* као деветнаеста књига у низу „Поетичка истраживања“ на пројекту Института за књижевност и уметност који истражује поетике српских пјесника двадесетого вијека.

Зрелост је све, рећи ће Ного, мислећи и на Шекспира, у наслову и у поенти своје истоимене пјесме, али је још љепши и значењски вишезначнији, Ногу ближи, први стих друге строфе:

Зрелост је смрт која спава.

Доиста је у том знаку рана и позна зрелост Рајка Петрова Нога.

Сирочад рано и брзо дозријевају на родитељској смрти, па та смрт, те смрти, спавају и буде се у Ноговим стиховима:

Имали смо колибу у колиби нож

(...)

Пуше вјетар ледени кроз шаш и рогож

На поду је мајка а у мајци нож

(...)

Под земљицом Петар на небу му дом

Нас ће чуват вјетар и поочим гром.

Ного се већ дјететом увјерио у истинитост и чулну провјерљивост својих будућих стихова – у блискост дјетета и смрти; у гилгамешовску истинитост њихову – прије него што је могао и слутити да постоји *Еп о Гилгамешу*:

Непробуђени у дјетету чамују птици смрти.

„У густој успаванци на изворима Лете”, док га „лиже / бео језичак смрти“ и „док пахуљице лете“, настао је један од најстрашнијих катрена наше новије лирике којим се изражава празнина свога тијела и осјећање подвојености имена и тијела; осјећање дубоке празнине, отуђености себе од свога имена, себе од себе, од свога празног и болесног тијела, док свијест у врућици лагано трне и своди се на танак зрак:

Све чешће бива тако у мени нема мене

И празан бунар тела одјекује ми туђе,

Ја шапнем своје име а оно у ме блене

Не познаје ме ваљда па неће да уђе.

Сироче ће се у Требињском или Невесињском сиротишту – *Невесиње – сиње – иње* – већ дјететом сусрести са смрћу другог сирочета, дјечака, одмах у соби до себе:

У дому, до мене, у соби број девет

Кревет број девет престао да дише

(...)

Умотан у прљав чаршав,

Крај метле и лавора лијена глава

До ногу боца. (...)

И то се зове Ногова „Успаванка“.

Отуда и стих:

Наше се успаванке ко тужбалице чују.

Или као тужбалице и лирске молитве заједно, да се споменемо најлирскије молитве у српској поезији, како је Ногову пјесму „Нек пада снијег, Господе“ оцијенио Иван В. Лалић, несумњиво дух највеће компетенције у овој области:

Нек пада снијег Господе

Из сјећања по очима

Спавајте шумске јагоде

Све моје с вама почима.

У три осмерачка катренчића стала је та наша најлирскија и најједноставнија пјесма молитва у којој је Ного остварио Раичковићев оксиморонски пјеснички идеал савршене сложене једноставности, како га је лапидарно описао Никола Милошевић.

Пјесник је ходајући кенотаф својих најближих који немају гроба ни биљега; самосвјесни кенотаф који говори стихове враћајући се кући „по жеравицу речи“:

Твој гроб сам кога немаш што шобоће и звечи.

Ледена кошуља и плавичаста кошуљица снега провлачи се кроз Ногово пјесништво као успомена на једну граничну ситуацију – на смрзавање у дјетињству – све до „Невесињског иконостаса“, када ће је Ного видјети на погинулом јединку, војнику чији лик свијетли на зиду, иконостасу погинулих јединака.

У чему је тајна ране Ногове зрелости? Има ли – а видимо да има – то пјевање о свом „случају“ и и своју универзалну димензију?

Све су то сами универзални архетипови о којима Ного пјева, преломљени кроз лични доживљај и свој „случај“: архетип увијек универзалног дјетињства, архетип мајке, оца, куће, разореног дома, архетип сирочета изложеног злу и добру. И, наравно, рано искуство смрти, родитељске и дјечје. Отуда та изворна снага Ногове „личне“ поезије; та њена двострукост: пјевање о свом првом и примордијалном болу који нас се дубоко тиче, јер преко архетипа живи у нама; јер је то и наш, људски, универзални бол.

Цио лирски спјев *Не тикај у ме* јесте једно вишегласје мртвих. Опјевајући стећке и преносећи симболе са њих у стихова, Ного у тим гробовима налази свој лирски ослонац у традицији и брани ту традицију у од отимачиње и освајања. Зато је за похвалу овом издању Ногових *Изабраних дела* што се на омотима књига налазе стилизовани крстолики

мотиви са стећака. Ного се пола стољећа на дневној сцени бори за те симболе. Том књигом – *Не тикај у ме* – Ного се сврстао међу пјеснике културе.

Због свега реченог се Ногов стих:

Стих је што и платно боланом дојчину

прима као животно и пјесничко искуство. Стиховима се, као умирујући Дојчин платном, утежу пјесничке речи:

Да се наше старе речи не размину.

А Дојчин је јунак који се бори с душом, коме сестра утеже кости да се не размину, како би полумртав успио да одбрани град Солун и своју част. Дојчин је, како га пјесник види, „утегнути мртвац“:

Ту још увек има оног чега није

Утегнути мртвац ту може да сања.

Ногова дозрела метафорика смрти прешла је, ево, у сферу метапоетског.

Ногоу су се посрећиле многе изузетне пјесничке слике, метафоре и поређења. Истаћи ћемо само два стиха у којима су јутро, односно ноћ, поређени са шапом звијери:

А јутро босо ко тигрова шапа

(...)

Ноћи мека шапо звери притајене.

Ного је пјесник „вере очајника“. Давно је написао пјесму с овим насловом, а у њој су ова два, помало затурена, а тако неопходна и дубока стиха, срочена као питање:

Је ли љубав оно што из сунца сија

Кад и последње се уточите сруши?

Њему се онда природно посрећио онај стих који се данас доживљава као да је из главе „цијела народа“:

Није све пропало кад пропало све је.

Такав стих је могао казати и својим именом овјерити само пјесник дубоке зрелости и дубоко трагичног осјећања свијета. Такви стихови настају пошто се дотакне дно и воде у унамуновску „луду наду“.

Ного је дао свој допринос српском стиху и ритму, српској версификацији. Он је створио један тип чланковитог стиха који нијесмо срели у српској поезији проширивши стихотворне моћи српског језика. Утолико је боље што је тај тип стиха зазвонио у двјема изванредним пјесмама. Ријеч је о пјесмама „Зрело жито Вилов доле босиоче плави“ и „Тропар у два гласа“ и о чланковитом четрнаестерцу – 4+4+6:

Зрело жито // вилов доле // босиоче плави

(...)

Тија мајко // над узглављем // Шира од небеса.

Пажњу завређује и један тип дванаестерца, састављеног од седмосложног и петосложног одсјечка, при чему овај први има слабу цезуру послије четвртог слога:

Два су ћука: тулила // оба невољна

Две ће моме: остати // обе без војна.

Ријеч је, дакле, о пјеснику који размиче могућности српскога стиха и језика; који отвара нове ритмотворне могућности српскога стиха и језика; који отвара нове ритмотворне могућности градећи нови тип стиха.

Ова *Изабрана дела* представљају Рајка Петрова Нога и као прозног писца, односно као мајстора поетске прозе. Таква проза је Јечам и калопер коју ми сматрамо изванредним лирским поетским романом. То је роман о породици – о оцу, мајци, сирочади и дому кога нема. Роман и његова поезија се међусобно освјетљавају и на необичан начин допуњавају. Он у подтексту има велики поетски роман америчког писца Томаса Вулфа: *Погледај дом свој, анђеле*. А близак је и прози Бориса Пастернака и Данила Киша:

„(...) Пјевао си да нож затрпаш.

Од тада си расцијепљен на онога који пати и овога који се сјећа. И са ивице сјећања ово чупа. И не би ли се нашао, изгубљен.

(...)

Жути се Пешов до. У долу шушти јечам. У јечму црвене булке. Око куће невен и калопер. У кући суви босиок за гредама.

О изгубљени, и ветром оплакивани, душе, врати се.

У јечам и калопер сећања.“

Књига *Запиши то, Рајко* јесте књига изванредних, понекад врхунских портрета, између којих издвајамо портрет Тамиле Сијарића као изузетно остварење. Лична и књижевна породица заокружују један свијет присности.

У другој књизи прозе је Ногов „ремоар“ *С мене на уштан*, књига у основи о човјековим непочинствима, међу којима је непочинство космичких размјера бомбардовање Србије. На њеном почетку и у њеној поенти налазе се реченице:

„Ај, колико си непочинстава починио, човече. Како си се раскошно обрукао.“

Други дио књиге су Ногове бесједе, скинуте с рачвастог језика. Ного је дух побуне и непристајања. Онај ко је у лирској расправи са Господом, онај ко пред Недреманим Оком води архетипски старозавјетски Јовов дијалог покушавајући да пробуди Створитеља из дремежа у одсудним тренуцима српске историје, нужно је у расколу и размирицама са човјеком који се раскошно обрукао.

Много је болног и драматичног, много свједочења о ужасима, у двјема Ноговим књигама прозе.

Ногова есејистика, књижевна критика и наука о књижевности јесте Ногов говор о поезији, а сваки пјесников говор о поезији јесте и говор о својој поезији и поетици. Чак и онда када пјесник цитира другог. Тако је чак и са Ноговом књигом о Скендеру Куленовићу: ту је, између осталог, ријеч и о сонету; о могућностима дугог стиха у сонету и његовим ограничењима. А говор о Скендеру Куленовићу и о сонету увијек призива и Стевана Раичковића, који је, иако млађи, судбински преломно утицао на Куленовићев повратак сонету и који је био у много чему оријентир Рајку Петрову Ногоу – само су мајка и Раичковић на земљи пандан сунцу на небу у Ноговој поезији:

Да знамо да се не да – тад закричао је птић

С неба га сунце гледа са земље Раичковић.

Зато ћемо ово излагање завршити онако како је Рајко Петров Ного отворио за сада своју најновију књигу: *Преко пепела*; цитатом из поетског романа Рајнера Марије Рилкеа *Записи Малтеа Лауриса Бригса*:

„Писао сам стихове. Ах, али стиховима толико мало постижемо кад их пишемо рано. Требало би чекати и скупљати сласт целог свог живота, и то по могућности дугог живота, па бисмо онда, сасвим при крају, можда били кадри да напишемо десет редака који су добри. (...)

Треба се моћи сећати (...). Треба имати успомене.“

Кестенови су у Улици дивљих кестенова – у Бемовој улици – у *Раним јадима* Данила Киша, посјечени и нестали јер нису имали способност сјећања; јер нису имали успомене.

Дакле, зрелост је све.

Ових седам Ногових књига *Избраних дела* доживљавамо као седам крстина зрелог жита из Виловога дола које миришу на јечам, калопер и суви босиок.

Зрело жито, Вилон доле, босиоче плави.